

Uvodnik

Geert Lovink

Vgrajena potrlost

René Char: "Solze v samoti niso zaman." – Darcie Wilder: "Sinoči sem sanjala o samoizboljševanju." – Mark Fisher: "Osebnost je neosebno." – Motivacijski govorec: "Podrsaj v levo in pojdi naprej." – Napis na majici: "Lahka sem, a pretežka zate." – Zedd, Maren Morris, Grey: "Počakaj me na pol poti. Samo malo me zanaša." – Charles Bukowski: "Ko duh opeša, vznikne oblika." – Pop ikona: "Vseeno mi je, navdušen sem." – Kevin Kelly: "Odstotek potnikov, ki na šanghajskem hitrem vlaku strmi v svoje telefone: 100." – Addie Wagenknecht: "Če se dovolj dolgo nihče ne zmeni zate, preveriš, kdaj je tvoje znance zadnjič kdo videl; mogoče je medtem kdo umrl." – Kierkegaard: "Nimam občutka, da sem želel napisati, kar sem ravno napisal, a tudi izbrisati ne želim." – Dalajlama: "Smisel življenja je iskanje sreče."

Če morete, poskusite sanjati o aplikaciji za žalovanje. Mobilni telefon se je nevarno približal naši duševni podstatu in nazadnje ju ni več mogoče ločiti. Ko bi moj telefon vsaj znal milo jokati. McLuhanov "človekov podaljšek" je prodril naravnost v izčrpani jaz. Družabni mediji in duševnost so se spojili in vsakdanje življenje spremenili v "družabno resničnost", ki je podobno kot umetna in virtualna resničnost prehiteva naše doživetje.

Tekst objavljamo z dovoljenjem nemške revije *Lettre Internationale*, v kateri je prvič izšel, in spletne mreže evropskih kulturnih revij *Eurozine*, katere člani smo. Stroške prevoda je pokrila Eurozinov Translation Pool, ki ga sofinancira program Creative Europe Evropske Unije.

sveta in njegovih prebivalcev. Družabna resničnost je telesni križanec med medijem, ki ga uporabnik drži v roki, in njegovim duševnim ustrojem. Gre za prodajno obliko družbenega položaja, ki ga ne moremo več skrbeti na interese države in podjetniških platform. Kot spletni subjekti smo vpleteni tudi mi, in to veliko preveč. Družbena resničnost deluje po načelu enakorodnosti (medsebojne povezanosti naprav). Vse se vrti okoli vas in vašega profila. Družbeni položaj opredeljujejo vsečki in sledilci. Toda kaj se zgodi, ko vas nič več ne more motivirati, ko spodletijo vse metode za samoizboljšanje in se začnete skrbno izogibati takih oblik duševnega razčlenjevanja? Vaš status je v primerjavi z drugimi nizek – in zato ste potrti.

Jaron Lanier se v *Desetih razlogih, zakaj morate nemudoma izbrisati svoj profil na družabnih omrežjih* sprašuje, zakaj se toliko slavnih tvitov ali čivkov konča z besedo “žalost”. Besedo povezuje z odsotnostjo resnične povezanosti. “Zakaj morajo ljudje kot ceno za povezanost sprejeti, da z njimi nekdo manipulira?” Lanier trdi, da je potrtost odgovor na “nerazumna merila lepote, družbenega položaja ali ranljivosti na spletne trole”. Pri Googlu in Facebooku znajo izrabljati negativna čustva, kar pelje k novemu omrežnemu cilju: odkrivanju osebnostno usmerjenih poti, da bi v vas vzbudili slabo počutje. Ni ene same metode, ki bi vse onesrečila. Potrtost bo ukrojena prav po vaši meri. Lanier je opazil, da je zaradi nekaterih spletnih vzorcev nesrečen, kajti družabni mediji so ga postavili v podrejen položaj. “Strukturno je ponižujoče. Slabo se počutim, ker sem zasvojen in žrtev manipulacij ... Po seji je bila v meni neka čudna, nepoznana praznina. Negotovost, občutek, da mi je spodletelo, strah pred zavrnitvijo kar tako, iznenada.”

Lanier je odkril svojega “notranjega trola”, ki se je pojavil, kot pravi, s pomočjo tehnologije spodbujanja bedakov. “Prav nič mi ni všeč, kadar me ljudje sodijo površno ali kadar name vpliva kak neumen algoritem. Ni mi všeč, kadar program šteje, ali imam več ali manj prijateljev kot drugi.” Ne pusti se razvrščati in sklene: “Onesreči me to, da si ne morem izoblikovati prostora, v katerem bi se razvijal, ne da bi me kdo kar naprej ocenjeval.” Sorodno mnenje srečamo v *Radikalnih tehnologijah* Adama Greenfielda, ki je opazil, da “je čudno trditi, da kar koli tako obsežnega, kot je skupek tehnologij, lahko ima čustven pomen, toda za medomrežje stvari to velja. Iz njega se v valovih in rekah zlivata žalost in potrtost. Vse pretveze, na katerih počiva, imajo zaslombo v vedno bolj razdrobljeni pozornosti, pretiranem bremenu zavedanja in vrzelih, ki jih le stežka mašijo tipala, programski vmesniki in skriptni programski jeziki.” Življenje “uničujejo službe, ki ne dajejo zadovoljstva, prenatrpani urniki in dolge vožnje v službo,

intimnost, ki podlega izčrpanosti in preutrujenosti ter nesposobnost ali nepripravljenost na čustveno vpletenost.”

Žalost je seveda obstajala tudi pred pojavom družabnih omrežij. In potrtost lahko občutite tudi takrat, kadar je pametni telefon varno zunaj vašega dosega. Stopimo z determinističnega vrtiljaka, ki se vse prehitro vrti, izvijemo se iz kapitalistične odtujenosti in poraznega duševnega stanja, in že za svojo bedo krivimo Silicijevo dolino. Tudi tehnološka žalost je poseben slog, čeprav s čustvi nima nič skupnega. Žalost je nekaj resničnega, naj traja še tako kratek čas. Pride, kadar ne ločimo več med telefonom in družbo. Če ne moremo spreminjati profila, kot bi si želeli, ali smo prešibki, da bi aplikacijo izbrisali, smo obsojeni na vročično preverjanje posodobitev v kratkih premorih sredi prepolnega življenja. Aparat nas iz trenutnih okoliščin in realnega časa v delčku sekunde teleportira na neko drugo igrišče, prepolno kratkih poročil, ki jih moramo brž pregledati.

Vsepričujoči mediji si lastijo naš minuli čas, naše razdrobljeno življenje. Žalostni smo popolnoma po svoje. Ker ni več zatišja in mirnih trenutkov, se pojavijo utrujenost, izpraznjenost in izguba moči. Obsedeni postanemo od čakanja. Kako dolgo se naši najbližji že niso spomnili na nas? Vsaka aplikacija pikolovsko meri čas in nam to pove naravnost v obraz. Kronos povzroča bolečino. Naj nekaj objavim, da bom pritegnil pozornost in pokazal, da sem še živ? Nihče več me ne mara. Naključna sporočila se neusmiljeno kopičijo, ni jih mogoče ustaviti nisi si vzeti trenutka časa in o vsem skupaj razmisliti.

Delacroix je nekoč izjavil, da mora biti vsak dan opisan, sicer ne obstaja. To nalogo so včasih opravljali s pisanjem dnevnikov. V začetni kulturi blogov so poskušali obliko dnevnika prilagoditi spletu, toda tisti čas je že davno mimo. Za razliko od blogovskih zapisov iz spletne ere 2.0 so družabni mediji prekosili stopnjo povzetkov v dnevnikih v obupanem poskusu, da bi šli v korak s sistemom realnega časa. Zgodbe na Instagramu, na primer, obujajo nostalgijo po verigah odvijajočih se dogodkov, potem pa konec dneva izginejo kot iz maščevanja, kot satira na nekdanja izginula občutja. Shranjevanje bi bolečino ohranilo za vedno. Raje pozabimo nanjo in pojdimo naprej.

Ni težko primerjati neusmiljenega nihanja med telefonom in življenjem z opisom metamorfoze, ki jo ponujajo antropologi. Inicijacija in obred sta slovesna dogodka, ki zahtevata čas in ju spodbudijo obdobja prostovoljne samote. Neprekinjeni zdaj, značilen za vse, kar je “pametno”, se močno razlikuje od preizkušanja vzdržljivosti. Ko brskamo po posodobitvah, dohitavamo strojni čas, vsaj dokler se ne zgrudimo pod težo izčrpanosti zaradi

sodelovanja v tem procesu. V organskih življenjskih ciklih nastajajo kratki stiki in njihova hitrost narašča do trenutka, ko osebno življenje milijonov ljudi nazadnje dohiti kibernetika. *Despacito*, čas je, da upočasnimo ritem.

V spletnem okolju se žalost pojavi kot kratek trenutek neodločnosti, preblisk, ki ponudi možnost za razmislek. Pogosto uporabljena oznaka "žalost" je sredstvo, vabilo k vstopu v večno spremenljivo zmešnjavo, imenovano družabni mediji. Žalost je embalaža. Vse in vsak položaj posebej lahko opišemo kot "nekaj žalostnega". S pomočjo te blage oblike trpljenja vstopimo v otožnost tega, da živimo na zemlji. Kadar je nekaj žalostno, je vse naokoli sivo. Aparatu zaupate, ker mislite, da ga obvladujete. Iz ničle želite postati junak. Potem pa se vaš napihnjeni jaz sesuje in spodletelo samozaupanje spet postane očitno. Cena za samoobvladovanje v času takojšnje zadovoljitve je visoka. Hlepimo po tem, da bi se uprli nemirnemu zombiju v sebi, toda ne vemo, kako. Naš duševni oklep je tanek in razjeden od znotraj, sprejemljiv za "vedenjske spremembe". Žalost se pokaže v trenutku, ko nas spletni svet izčrpa. Po naslednji uporabi neke aplikacije, med katero se nam ni posrečilo dogovoriti za zmenek, kupiti vstopnic ali si na hitro ogledati videospotov, naše razpoloženje po koncu omame strmoglavi, silovito smo potrti. Veselje nam vzame že to, da je svet tako zaposlen in zagledan vase. Po skoku v omrežje smo izmozgani, v družbi se počutimo nelagodno. Prst, s katerim pritiskamo na tipke, je utrujen, moramo nehati.

Žalost ponazarja naraščajočo vrzel med samopodobo, ki si jo oblikujemo z navideznim družbenim položajem, in dejanskim stanjem, negotovo resničnostjo. Začasni padec, ravnokar opisan pod šifro "žalost", najlažje razumem kot zrcalni pojav osebnega vmesnika, ki za nas ustvarja poveza-ve. Duševno stanje je tako prodorno, spajanje družabnih medijev z jazom tako popolno, da v kompleksu žalosti vidimo prikaz stopnje samoobrambe, v katero zdrsne in se nato iz nje spet rešimo. Odziv, imenovan žalost, potuje po pametnih telefonih, vsepovsod je. Žalostno je, kadar večina naših prijateljev ravna samodejno. Če zadržano rečemo, da številni prijatelji kažejo neznačajnost in pomanjkanje izkušenj, nismo povedali dovolj, kajti večina družabnih odnosov je tako ali tako umetno ustvarjenih. Kupovanje sledilcev je postalo sprejemljivejše, zato družabnega položaja ni več treba graditi od začetka, s spletnim garanjem.

Paziti moramo, da ločujemo žalost od "nepravilnosti", kot so samomor, depresivnost in izgorelost. Za vse in vsakogar lahko uporabimo besedo žalost, niso pa vsi depresivni. Podobno kot dolgčas tudi žalost ni zdravstveno stanje (čeprav nikoli ne smemo reči nikoli, kajti vse se lahko sprevrže v kaj takega). Naj je žalost še tako kratka in blaga, je običajno duševno stanje

milijonov ljudi na spletu. Njena prvotna silovitost se razprši, pronica navzven, postane splošno vzdušje, kronično stanje družabnega okolja. Tu in tam za kratek trenutek občutimo izgubo. Razvije se srdit bes. Ko že desetič preverimo, kaj je nekdo izjavil na Instagramu, smo zaradi družabne bolečine nesrečni in odložimo telefon. Ali boleham za navideznim vibracijskim sindromom? Ali ne bi bilo lepo, če ne bi bil na spletu? Zakaj je življenje tako tragično? Blokiral me je. Ponoči še enkrat preberete objave s komentarji. Se moramo spet umakniti, se sprijazniti z odtegnitvijo? Drugi bi nas morali ganiti, razvneti, vendar ne občutimo ničesar več. Srce je zaledenelo.

Ko vznemirjenje popusti, poiščemo daljavo, duševno odmaknjenost. Razvije se želja po "protiizkušnji", kot je to opisal Mark Greif. Popuščanje čustvovanja je bistveni del tistega, kar imenuje "anestezijska ideologija". Če je doživljanje "navada ustvarjanja ločenih trenutkov v grobem dogajanju, da bi jih potem shranili in o njih govorili", je želja po tem, da bi otopili doživljanje, nekakšen imunski odziv na "stimulacijo dodatne moderne novosti, popolno estetsko okolje".

Pretežno smo z očmi prilepljeni na zaslon, kot da bomo sicer kaj zamudili. Gloria Estefan je zapisala: "Žalostna resnica je, da priložnost ne potrka dvakrat." Potem vstanemo in odidemo proč od motilcev. Strah, da bi kaj zamudili, se maščuje, družabna baterija se izprazni in tedaj odložite telefon. V tem trenutku se pojavi žalost. Vsega je bilo preveč, vnos se je zdrobil v prah in za trenutek se ugasnete, zast Rupite z neodgovorjenimi sporočili. Greif trdi, "da je znamenje prehoda v protiizkušnjo znižan prag za preobilje dogodkov". Zanima nas dogodek na Facebooku, vendar se ga ne udeležimo. Opazujemo ljudi okoli sebe, vendar ne sodelujemo več v pogovoru: "Naravna bitja so, ki jih je modernost popolnoma osvojila. Žalostno pri tem je, da kljub vsemu želite živeti v njihovem svetu. Toda vse kaže, da se je svet spremenil in vas izgnal." Zapustite območje spleta, potrebujete počitek. To je obratni premik od nenehnega iskanja doživetij – do trenutka, ko se ozremo, pograbimo telefon, podrsamo po njem in odgovorimo s sporočilom. Bog ve, kaj bi brez aplikacij.

Audrey Wollen, teoretičarka in umetnica iz Los Angelesa, je žalost razglasila za feministično strategijo, obliko političnega zavzemanja "za to, da smo lahko tako prekleto nesrečni, kot želimo". V besedilu z naslovom *Teorija žalostnega dekleta* trdi, da nam ni treba zavreči bolečine v ime nu opolnomočenja. "Lahko jo uporabimo za gradivo, utež, zagozdo, da povzročimo zastoj vmesnika in spremenimo vzorce." Audrey Wollen trdi, da imajo politični protesti navadno moški predznak "kot nekaj zunanjega

in pogosto nasilnega, ulične demonstracije, upor, zavzetje prostora". Taka opredelitev izključuje "celotno zgodovino deklet, ki so s svojo žalostjo in samouničenjem razbile sistem prevlade". Feminizmu ni treba poudarjati, kako čudovito in zabavno je biti dekle. Neskončno pridiganje o opolnomočenju je lahko tudi tisto, kar Lauren Berlant imenuje "kruti optimizem". Deljenje čustev na spletu ni oblika narcisoidnosti. Audrey Wollen zatrjuje: "Dekliška žalost ni pasivna, sebična ali plitva; to je dejanje osvobajanja, sistematično in poučno, način, kako ženske vnovič zahtevajo oblast nad svojim telesom, identiteto in življenjem."

Audrey Wollen na žalost gleda skozi prizmo spola in njen vpliv poveže z ženskim odzivom ter žalost spremeni v politično orožje. In vendar je v določenem pogledu to orožje že izgubilo moč. Žalost je dandanes skrčena v kodo, kar jo spremeni v tehnološko občutenje. Družabni mediji konec koncev zlorabljajo čustva, priznava Audrey Wollen, da bi dosegli "pozitivno" merljiv izid. "Žalost je postala dovtip," je napisala. "Lahko čivknem, kako depresivna sem, namesto da bi napisala sonet v jambskih pentametrih. Na družabnih omrežjih zapravimo ogromno časa z razpredanjem o tem, da bi se radi ubili, toda kdaj ste zadnjič sedli s prijatelji in se razjokali? Še vedno pomagamo vzdrževati misel, da je sreča cilj in nekaj, za kar se moramo truditi, nekaj, kar si *prislužiš*, namesto da bi si jemali pogum z bedo."

Poznamo čustva, sorodna žalosti, ki jih lahko preučimo. Obstajajo občutki ničvrednosti, neizpolnjenosti, pomanjkanja veselja, strah pred vedno večjim dolgčasom, občutek nepomembnosti, navadno sovraštvo do samega sebe, ko se trudimo izkoptati iz zasvojenosti z mamili, padci samozavesti, čas, ko se zjutraj potuhnemo, trenutki, ko nas prevzameta groza in odtujenost, ko nas preplavi hromeča bojazen, samopohabljanje, napadi panike in globoko malodušje, preden nas znova prevzame obup. Lahko se podamo na globoko čustveno območje ruske besede *toska*. Ali pa pomislimo na spletno žalost kot na del trenutka kozmične osamljenosti, kakor si jo je predstavljal Camus, potem ko je Bog ustvaril Zemljo. Želim si, da se taki pogovori nikdar ne bi končali. Toda kaj storiš, če te premaga nezmožnost odziva? Strtega srca izbrišeš sejo. Po novem nizu prisilnega "sodelovanja" s krutimi všečki, neumnimi komentarji, praznimi tekstnimi sporočili, nepovezanimi elektronskimi pismi in nesmiselnimi sebkami ali selfiji se počutiš praznega in brezbriznega. Za trenutek omahuješ, rahlo nezadovoljen. Ostati želiš miren, vendar začneš izgubljati ostrino, gnusijo se ti tvoji spomini na Facebooku. Ampak kakšno sporočilo je ravnokar prispelo? Čudno. So odgovorili?

Bojazen, ki je ne poskusimo odgnati, narašča, dokler ne pride do zloma. Toda za razliko od izgorelosti je žalost nepretrgano miselno stanje. Ko nastopi, začne vse drugo bledeti – in že spet padeš v zajčjo luknjo. Trajanja zdaj ni več mogoče prekiniti, zato ostanemo izločeni, razpršena skupina spletnih subjektov. Kaj se zgodi, ko se duša ujame v večno sedanost? Je to tisto, kar Franco Berardi imenuje “počasno brisanje prihodnosti? Mi, požrešne prikazni, listamo po zaslonu, drsamo, obračamo, poskušamo zapolniti eksistencialno praznino, kot poblazneli iščemo določujoče znamenje – in ga ne najdemo. Kadar telefon povzroča bolečino in z njim jočemo, je to tehnološka žalost. “Pogrešam tvoj glas. Pokliči, ne pošiljaj tekstovnega sporočila.”

Primeri vgrajene potrtosti

Naš kult pretirane čustvenosti pride do izraza v določenih aplikacijah. To velja tako za uporabnike kot za izdelovalce. Najprej si oglejmo spletni video. Julie Alexander je dokumentirala izgorelost, napade panike in druge duševne motnje najpogostejših ustvarjalcev YouTubea. Ugotovila je, da je zaradi “nenehnih sprememb algoritmov na platformi, nezdrave obsedenosti s tem, da bi ostali v igri na hitro rastočem polju, ter zaradi pritiskov družabnih medijev skoraj nemogoče še naprej ustvarjati tako hitro, kot to zahtevata platforma in občinstvo.” “Samo to sem si od nekdaj želela. Zakaj sem tako nesrečna?” je nekoč vzkliknila 19-letna Elle Mills, ki objavlja na YouTubeu, kot odmev na živčni zlom Britney Spears pred televizijskim občinstvom. Njeno življenje se je tako naglo spremenilo, da se je nazadnje zlomila pred kamerami. Medtem ko imajo pri televizijskih šovih velike ekipe z uredniki in studii, vlogerji pogosto oddajajo iz svojih stanovanj, vidoe proizvajajo sami ali z majhnimi ekipami. In medtem ko televizijski gostitelji sprejemajo slavne goste in se posvečajo družbenim vprašanjem, slavni z YouTubea največkrat poročajo o svojih vzponih in padcih. Kot mi je pred kratkim pojasnil neki milenijec, so njegovi vrstniki vajeni odkrito govoriti o svojih duševnih stanjih. Ko ločnice med delom in življenjem izginejo, je bistvena vsebina le še subjektivnost. Izpovedi in mnenja v trenutku pridejo v javnost. Osebnosti niso več namenjene le dnevniku ali majhni skupini prijateljev, temveč jih delijo z javnostjo, z vsemi.

“Kadar kariera tolikšnega števila osebnosti iz videov zahteva, da razkrijejo svoje zasebno življenje, je skoraj nemogoče ohraniti ravnovesje med delom in življenjem,” je pripomnila Julie Alexander. Objavljanje vlogov

ni prostovoljna izbira. Če si samo za en dan privoščiš premor, tvoj "algoritemski položaj" nemudoma pade, kajti pomembni sta pogostnost in zavzetost. Pri tem gre za vnaprej programirane duševne zlome, izčrpanost, ki jo neposredno povzročijo programske nastavitve, zlome, ki jih vkodirajo razvijalci programja pod nadzorom nadrejenih inženirjev. "Sodelujočim na YouTubu nihče ne reče, naj se umirijo," sklene Julie Alexander. "Ravno nasprotno. Ljudje kar naprej zahtevajo več, posameznik pa lahko ponudi le omejeno količino."

Naslednji primer je Snapstreak, "ognjeni čustvenček emodži" najboljšega prijatelja ob njegovem imenu, ki kaže, da "sta vi in tista posebna oseba vsaj dva dni zapored v roku 24 ur zaznamovali druga drugo". Zaznamki veljajo za dokaz prijateljstva ali zavezanost nekemu človeku. Zato človeka popolnoma stre, če izgubi zaznamek, v katerega je vložil večmesečni trud. Kadar uporabniki več dni niso na spletu, jim aplikacija skoraj popolnoma uniči zbrani družbeni kapital. Režim Snapa sili najstnike, največjo skupino uporabnikov Snapchata, da aplikacijo uporabljajo prav vsak dan, zato se je praktično nemogoče umakniti s spleta. Medtem ko so odnosi med najstniki vedno bolj ali manj spremenljivi, prijateljstva pa mejna in vedno pod vprašajem, so čustva, ki jih vzbuja Snap, usklajena z naglo spreminjajočim se najstniškim telesom, zato je puberteta še silovitejša.

Dokazov, da je omrežna žalost zdaj vgrajena v sistem, je ogromno. "Družbeno resničnost" milijard WhatsAppovih brezplačnih sporočil preko pametnih telefonov vzemimo resno; ne pošiljajo jih kakšni delavci iz zakotnih mestec. Sive in modre kljukice ob vsakem sporočilu v aplikaciji so morda na videz nepomembne podrobnosti, toda ne smemo spregledati množičnega strahu, ki ga povzročajo. Ne gre za to, da se nihče ne zmeni za vas. Ne gre za to, da se sprenevedate, češ da niste prebrali prijateljevega sporočila. Nekateri so prepričani, da je ta možnost že vgrajena, dejansko pa dve sivi kljukici pomenita le to, da je bilo sporočilo odposlano in prejeto, ne pa tudi prebrano. Uporabnik si misli: "Moje sporočilo je bilo dostavljeno. Prebral sem ga 'v letalskem načinu'." Spletna stran pojasnjuje: "Ko je ta način vklopljen, uporabnik lahko odpre aplikacijo in prebere sporočilo, ne da bi na to opozoril pošiljatelj in dal povod za modre kljukice." Vaše modre kljukice me preganjajo še ponoči, ko ne morem spati. Tiste modre kljukice.

WhatsApp je v odgovor na naraščajočo stopnjo strahu priskrbel seznam razlogov, zakaj nekdo morda še ni prejel vašega sporočila. Morda je njegov telefon ugasnjen; morda spi, zlasti če živi v drugem časovnem pasu; morda ima težave s spletno povezavo; morda je videl obvestilo na zaslonu, vendar ni odprl aplikacije (to se pogosto dogaja, če prejemnik uporablja

iPhone); in najpomembnejše, mogoče vas je blokiral. Morda obstaja začasna nezmožnost komunikacije. Vztrajno odpirate aplikacijo v upanju, da boste našli kaj dobrega, čeprav veste, da ne boste našli ničesar. Še naprej ugibate in norite. "Hlepite po priznanju, ljubezni, spoštovanju, ki jih v resničnem svetu niste deležni, zato od virtualnega sveta pričakujete, da vas bo tam nekdo občudoval, cenil ali spoštoval, zaradi takih pričakovanj postanete prestrašeni in vznemirjeni, ker vse to doživite redko ali sploh nikoli." To je spletni obup, najhujša omama, ki si jo lahko predstavljate. "Laže je prenesti to, da ne veste, zakaj nekdo ni odgovoril, kot da se brez konca in kraja sprašujete, zakaj je nekdo prebral vaše sporočilo, vendar nanj ni hotel odgovoriti."

Čeprav veste, za kaj gre pri "sindromu dvojne kljukice", vseeno zbuja zavist, strah in sumničenje. Nevednost je morda blagodejna, toda če namenoma *ne* boste vedeli, ali je neka oseba videla ali prejela sporočilo, se bo vajin odnos izboljšal. Narava družabnih medijev, ki razkriva vse, povzroča razdore med zaljubljenici, ki raje ne bi vedeli vsega. Toda v informacijski dobi zaradi družbene prisile k sodelovanju v družabnih omrežjih nič ne kaže, da bo tako. Barvne funkcije sistema WhatsApp morda tudi opozorijo na usodne pomanjkljivosti v nastajajoči zvezi: nekateri se morda tako izognejo katastrofi. Lahko se odzovemo tako, da spremenimo nastavitve in onemogočimo barve, da se po tem, ko preberemo sporočilo, ne pokažejo modre kljukice, komunikacija pa se preseli na nejasno začrtano območje sivih kljukic. Ta možnost je za telebane. Mogoče se res ne spoznate na tehnološke lastnosti brezžičnega dostopa ali algoritmov, ni pa težko dojeti, kako na odnos vpliva sindrom dvojnega preverjanja. "Očitno si ga prebral; zakaj torej nisi odgovoril?"

Zadnji primer velja za aplikacije za zmenke, kot je Tinder. To naj bi bile aplikacije za krajšanje časa, resničnostne igre za preganjanje dolgčasa ali družabno e-trgovino, prodajanje svoje duše. Po dolgih urah drsanja po zaslonu vas na lepem zalije dopamin, ker vam nekdo vrne všeček. "Cilj te igre je, da vas nekdo pohvali. Včasih sploh ni potrebno nič drugega, kot da podrsate na desno, kar pomeni, da vam je nekaj všeč, in to dopolnite z majhno pohvalo na zaslonu. Radi bi takoj izkoristili vse možnosti in se šele nato odločili, kaj *v resnici* želite v nadaljevanju." Po drugi strani do "hromečega družabnega strahu" pride takrat, kadar se povežete z nekom, ki vas zanima, vendar se ne morete pripraviti do tega, da bi mu poslali sporočilo ali mu odgovorili, "ker, moj bog, na pamet so mi prihajali sami neumni odgovori ali vprašanja in pomislila bo, da sem bedak, in res sem bedak in ..."

Sherlyn iz Singapurja pripoveduje o svojih izkušnjah na morju osamljenih duš, imenovanem OKCupid: "Ne vem natanko, zakaj odpiram in zapiram to spletno stran. Vsakič znova hkrati občutim razočaranje in upanje. Z marsikom sem klepetala, nikoli pa nisem nikogar v resnici srečala. Zelo me skrbi, kako naj kar koli prenesem v resnični svet. Od kod ta bojazen? Se bojim, da bi bila zavržena ali da bi padla v past?" Sherlyn je nekoč začela klepetati z osebo, ki je trdila, da snema dokumentarne filme za človekoljubne organizacije. "Bil mi je všeč. Začela sva si pošiljati elektronska pisma in jaz sem mu poslala povezavo na moj akademski profil, da bi mu prišla naproti in bi lahko zastavljala bolj specifična in neposredna vprašanja o njegovem delu. Odgovoril je: 'Tole je prej podobno razgovoru za službo kot srečanju na spletni strani OKCupid.' Razumela sem in odgovorila: 'Moje delo opredeljuje mojo politiko, zanimanja in poetiko in morda je edini način, na katerega lahko opredelim sebe. Slutim, da pričakuješ nekaj drugega glede na to, kje sva se srečala, zato predlagam, da se razideva. Hvala.' Zelo hitro je odgovoril: 'Nimam časa za politiko, pojdi krast čas komu drugemu, ti mrha in politična vlačuga.'"

Za vas ni melanholije

Primerjajmo bežno žalost v tehnični obliki s pradaavnim stanjem melanholije. Melanholična osebnost je na videz bolna. Ni sposobna ukrepati, umakne se pred svetom, razmišlja o smrti in minljivosti. Medtem ko nekateri to stanje tolmačijo kot depresijo ali dolgčas, drugi to "leno" pasivnost tolmačijo kot ustvarjalno strategijo, čakanje na navdih. Namesto da bi posegli po velikanski zakladnici literarnih virov, predlagam digitalno hermenevtiko, ki bo povzročila kratek stik v filologiji zaradi nenehne navzočnosti vsega digitalnega, kar nas obdaja.

Vzemimo za primer razmišljanja Susan Sontag o Walterju Benjaminu kot človeku, ki ga je prevevala globoka žalost, *un triste*. Benjamin je napisal: "Na svet sem prišel v znamenju Saturna – zvezde, ki se vrti najpočasneje, planeta ovinkov in zamud." Primerjajte to globoko, neutolažljivo melanholijo z zbadanjem v odgovor na sebek ali *selfie* s prijateljem in s tem, kako neskončno nas to zbadanje jezi. Kako današnji Saturnovi otroci, otroci planeta, ki dela ovinke, gledajo na neznosno lahkost družabnosti, ki je razmišljanje preoblikovala v stanje redke izjemnosti?

Ni ravno sreča biti žalosten, *un bonheur d'être triste*. Pa tudi klasični nemški vrsti dolgočasje se ne prilega, občutku, da sovražite vse okoli sebe.

Melanholija, ki jo pogosto opisujejo kot "žalost brez razloga", ima močne stranske eksistencialne sopomene. Z vsem spoštovanjem do Kierkegaarda, ki je melanholijo za vselej osvobodil zdravniškega sramotnega madeža, ko jo je opisal kot najglobljo podstat človeka v brezbožni družbi, njen problem ni navpičen, torej poglobljanje, temveč vodoraven. Demokrati-zacija žalosti se dogaja v njeni plitvi razprostranjenosti po našem planetu v tehnološko natančno dodeljenih homeopatskih dozah. Melanholijo so vse od antike opisovali bodisi kot nekaj naravnega, kot del človekovega zdravstvenega stanja, bodisi kot kronično bolezen, ki jo povzročata težko prebavljiva hrana in rdeče vino. Aristotel v delu *Problemata* XXX.1 poveže stroj tekočin, suhega in mokrega, z visokimi in nizkimi telesnimi temperaturami. Naslednja plast je tehnični temperament. Melanholijo so dolga stoletja pojmovali kot otožno duševno stanje. Medtem ko stari opisi razlagajo, da otožnost izvira iz posebne mešanice črnega in rumenega žolča, krvi in sluzi, bi diagnozo lahko posodobili in ji dodali modri žolč, barvo naših saturnovskih aplikacij.

In vendar, če bi tekočine še vedno tekle, morda ne bi bile najprimernejše za razčlenjevanje naše družabno-tehnične usode. Mera za preračunavanje današnjih simptomov bi moral biti čas – ali "pozornost", kot to imenujejo poznavalci. Medtem ko arhaičnemu melanholiku preteklost nikdar ne mine, je tehnološka otožnost ujeta v neprekinjeni tok. Gledamo le predse, stavimo na pospeševanje in nikdar ne objokujemo izgubljenega. Temeljno ugotavljanje istovetnosti je v naših rokah. Vse je vidno, na zaslonu, pred našimi nosovi. Če sedanje stanje primerjamo z bogatimi zgodovinskimi viri o melanholiji, je razlika takoj očitna. Medtem ko je melanholijo v preteklosti zaznamovala ločenost od drugih, zmanjšano število stikov in razmišljanje o sebi, se današnja žalost, *tristesse*, odvija sredi živahnega družabnega (medijskega) dogajanja. Kot je rekla Sherry Turkle, smo osamljeni skupaj, kot del množice, in takšna osamljenost je še toliko bolj kruta, strašna in utrujajoča.

Danes imamo sisteme, ki neprenehoma motijo brezčasni vidik melanholije. Za razmišljanje ali *Weltschmerz* preprosto ni časa. Družbena resničnost nam ne dovoli umika. Celo v najgloblji samoti nas (na spletu) obkrožajo drugi, ki klepetajo v neskončnost in zahtevajo našo pozornost. Toda motnje nas ne oddaljijo le od sveta: to je stari, toda še vedno prevladujoči način uokvirjanja usodne privlačnosti pametnih telefonov. Ne, motnje nas ne odtegnejo družbi, temveč nas zvlečejo nazaj vanjo. Družbena resničnost je čarobna sfera, v katero sodimo. Tam se zbirajo plemena in tam je treba biti, na vrhu sveta. Družabni odnosi v "resničnem življenju" niso več

najpomembnejši. Misel, da bi se spet vrnil v vaško miselnost tistega, kar se je nekdanj imenovalo “resnično življenje”, je res grozljiva.

Danes sem tako žalostna

Strah zaradi družabnih medijev je našel svoj literarni izraz, čeprav ima nedvomno drugačno obliko kot obup v pismih, ki jih je Franz Kafka pisal Felice Bauer. Pripravljenost, da v javnosti razkrivamo svoje duševno zdravje, je v naši ekonomiji pozornosti zdaj primerna strategija.

Vsakdo, ki zna grozljivo življenje zapakirati v nekaj zabavnega, si lahko obeta vsaj finančno korist in slavo. Pomislite na ameriško pisateljico Melisso Broder, ki je leta 2012, po selitvi iz New Yorka v Los Angeles, na Twitterju objavila svojo zgodbo *Danes sem tako žalostna*. Njena “tviteratura” je imela koristi od avtoričine predhodne pesniške dejavnosti. Broderjeva je osvojila umetnost pisanja aforizmov kot redko kdo drug: čustva in skrbi se je naučila stisniti v tvite, dolge 280 znakov.

Broderjeva na čustven način piše o temah, kot so slaba samopodoba, botoks in zasvojenost. Je sodobna izvedenka za vse, kar je povezano z otopenostjo, žalostjo in nekoristnostjo. V istem popoldnevu je nora na sirove torte, kaže svoj pravi jaz kot spletna ekshibicionistka, javno je osamljena, klepeče in se nato zjoče, razpreda o tem, da njena pozornost traja le toliko kot pri zlati ribici, sovraži vse in si želi le “zajebati svoje življenje”. Spletna obsedenost je njena obsedenost s seboj. Med negovanjem bolnega moža in obveznimi srečanji z visoko družbo iz Santa Monice mora vedno še zapolniti “nenasitne duševne vrzeli”. Čim intenzivnejši so dogodki, tem bolj žalostni smo, ko minejo. V trenutku, ko odidemo, nas preplavi potreba po naslednjem doživljajskem višku. V modni reviji *Elle* so Broderjevo poimenovali “trenutna kraljica *angsta*, negotovosti, spolne obsedenosti in eksistencialne groze na Twitterju”. Drugi so jo opisali kot novo delavko v “prvoosebne industrijskem kompleksu”. Jaz bi rekel, da je idealni *Internetgesamtsubjekt*.

Lucy, glavna junakinja romana Melisse Broder *Ribi* (*The Pisces*) iz leta 2018, na pločniku v Venice Beachu doživi privid samomora in na lepem jo pograbi strah. “Vzela sem v roko telefon in pritisnila nekaj gumbov, da bi poklicala avto, ki bi me odpeljal domov. To pač dandanes počnemo. Od čustev smo presedlali k telefonom. Tako v 21. stoletju preprečiš svojo smrt.” Kot ni več mogoče ločiti telefona od življenja, tudi ne ločimo med resničnim in virtualnim, dejstvi in izmišljotinami, podatki in poezijo. V svetu

Melisse Broder je vse le del prostranega delirija, neizprosnega vrtničenja v globino. "V ljubezni sem iskala rešitev pred hlepenjem zavesti." Svoje "življenje, polno izmišljenih ljubezenskih zgodb", povzema pod tančico negotovosti. V njeni zbirki esejev z naslovom *Danes sem tako žalostna* najdemo besedila, kratka kot tviti ali sporočila SMS, in vsa se končajo z besedama "ljubezenska zgodba". "Oprosti, ker sem zaspala, medtem ko si me počasi lizal: ljubezenska zgodba." "Danes sem bila pet ur na tvoji Facebook strani: ljubezenska zgodba." "Zdaj niti ne masturbiram več ob pogledu nate, ker je preveč žalostno: ljubezenska zgodba." "Nočem s spleta in nočem se ozirati na potrebe drugih: ljubezenska zgodba." "Kadar pošiljam gole slike, bi v odgovor rada popoln opis, kako čudovite so: ljubezenska zgodba." "Preostanek življenja bova preživela v moji glavi: ljubezenska zgodba." "Ne grizi mi ščegetavčka, prosim: ljubezenska zgodba." "Povej mi, ali pošiljam preveč besedilnih sporočil: ljubezenska zgodba."

Neka druga epizoda iz *Danes sem tako žalostna* obravnava ne povsem izmišljeno ljubezensko zgodbo. Začelo se je z "neumnimi sporočili, pohvalami mojega pisanja in sliko, vrisano v mojo najljubšo slaščico. (...) Drezal je, pisal sporočila in občudoval vse moje spletne želje." Nekega popoldneva sta se lotila besedilne spolne igrice ali sekstanja, ki je imelo šest strani zapeljivega, nedvoumnega besedila: "On: Rad bi začutil, kako se drgneš ob mojega tiča. Jaz: Rada bi, da me ližeš po trebuhu, muc in stegnih, dokler ne bom moledovala za več." Igrica je trajala celo leto, dokler se nazadnje nista dobila v nekem hotelu na Manhattnu. Sešla sta se večkrat, doživljala mavričen seks, nato sta se vrnila k besedilnim spolnim igricam, toda te je zdaj kazilo razmišljanje, kar ju je pognalo v še hujšo otožnost. Ugotovila sta, da ne bi mogla imeti normalnega odnosa, in se razšla. "Sklenila sem, da bom poskusila z monogamijo. To pomeni konec za naju in najin spolno besedilni način. Ko to pišem, sem zelo žalostna. Tako dobro nama je šlo. Dobra ljubezen. V kakšnem drugem življenju? :)" Po več mesecih agonije se je lotila pisanja te zgodbe. "Morda najbolj pogrešam to, da bi lahko zdrsnila v vesoljno prostranstvo in sanjerala, da seksam z njim. (...) Rada bi vprašala: Sem bila zate resnična? (...) Skupaj sva bila tako čarobna. Toda ali je čarobnost sploh resnična?" Zaključi takole: "Zmenki na spletu so žalostni. Če sam hodiš na počitnice ali poroke, je žalostno. Tudi poroka je žalostna, toda ljubezen, poželenje, slepa zaljubljenost – nekaj trenutkov nisem bila več tako žalostna."

Njeni tviti obsegajo celotno paleto, od ženske čutnosti do družabnega strahu: prezira sodobno življenje ("današnje prebujanje me je razočaralo", "kurčevo neznosen pritisk je že, da ostaneš živ"), sovraži sebe ("še sama se

ne bi pokavsala”), je samodestruktivna (“pozitivno čustvo te za vekomaj zajeba”, “nočem početi tistega, kar je dobro zame”), nikoli se ne spreneveda, da je življenje boljše, kot je v resnici (“nisem navlažena, hidrirana ali polna ljubezni do sebe”), postavlja zahteve (“ne verjamem, da dobimo tiča, kakršnega mislimo, da si zaslužimo”, “ne opisujte mi znanstvenih spoznanj o možganih, samo to mi povejte, kako naj se bolje počutim”). V *Danes sem tako žalostna* piše, da je otopela (“ne morem se odločiti, ali sem živa”, “moje najljubše mamilo je slaba samopodoba”), zasvojena s hipnimi spremembami (“v 10 minutah sem se zaljubila v 8 ljudi”), preživlja neizogibno (“horoskop: ne smeš mu napisati sporočila, ampak ga boš vseeno”), počuti se izpraznjeno (“komaj 5 minut sem budna, toda že to je preveč”), ocenjuje druge ljudi (“tvoja odločnost je videti lažna”), ima samomorilska nagnjenja (“rada bi darovala kri”), medčloveške odnose žene v skrajnost (“prava mora je, če si samo prijatelj”), odlično zna povzemati svoje kratke ljubezenske zveze (“ljubezen do tebe je bila bolezen”), pred svoje sledilce postavlja neskončen niz najsodobnejših zadreg (“naj jem, dremujem ali masturbiram: muzikal”).

Je otožnost Melisse Broder le literarni trik, ki umetni ljubezni daje pridih človeškosti? Status ljubezenskega odnosa s številnimi moškimi za Melisso Broder ni ne obupan ne osvobajajoč. S surovo iskrenostjo opisuje svoje številne ljubezenske odnose, ki nas spomnijo na Michela Houellebecqa. Melissino junakinjo lahko primerjamo z usodno žensko iz filma *Sue* Amosa Kolleka iz leta 1997, tragične newyorške zgodbe o ponižani tajnici, ki izgubi službo in stanovanje. Zdravniška metafora za “zasvojenost s spolnostjo” v tem filmu pooseblja finančni propad. Dvajset let pozneje v delu Melisse Broder ne najdemo niti sledu o žrtvah ali revščini. Življenjski slog, ki vključuje več ljubezenskih zvez, je medtem postal sestavni del življenjske negotovosti. Namesto empatije nas hladni obup vabi, naj si podrobneje ogledamo družbo, ki jo nenehno preveva strah. Melissa Broder bolj kot vse drugo pooseblja pogum brezupa Slavoja Žižka: “Ne pričakujte luči na koncu tunela; dejansko je le luč vlaka, ki vas bo vsak čas povozil.”

Žalost zaradi pomanjkanja komunikacije

Smisel spletne žalosti, kot pravi Paul B. Preciado, je “ustvarjanje jalovega zadovoljstva”. Bi morali imeti svoje mnenje o žalosti, ki jo spodbuja splet? Kako naj se lotimo te teme, ne da bi zviška gledali na milijone spletnih uporabnikov, se zatekali k primerjavam s hitro hrano ali pokroviteljsko gledali

na ljudi kot na krhka bitja, ki jih je treba osvoboditi in poskrbeti zanje? Silvio Lorusso, italijanski teoretik načrtovanja, pravi: "Če načrtovanje postane le odsev zbirokratiziranosti, skrite v izčrpavajočem čustvenem delu na spletu, ločenem od tipkovnice, bi moralo zavračanje dela, njegove telesne in spoznavne plati iti z roko v roki z zavračanje obveznega navdušenja in dobrega razpoloženja, ki ju tako delo zahteva. Zato je moj poziv žalosti v resnici prošnja za čustveno protikulturo, kolektivni odziv na izginotje materialnih okoliščin s pomočjo umetne notranje motivacije. Tovariši sleparji, nehajte se smehljati in združite se." Preden spet pozovemo k premagovanju "zahodnjaške melanholijske", je nujno treba preučiti in razčleniti njene mehanizme. Pri načrtovanju mora biti naš cilj, da poudarimo "proces, v katerem se načrtovalec osredotoči na posledice trenutnega položaja, namesto da bi se posvečal vzrokom določenega problema".

Žalosti ne premagamo s srečo, temveč – kot trdi medijski teoretik Andrew Culp – s sovraštvom do tega sveta. Žalost se razvije takrat, kadar se počasno "postajanje" spremeni v očitno laž. Trpimo – in nobena oblika nesmiselnosti nam ne more omogočiti rešitve. Javni dostop do različice dadaizma za 21. stoletje je blokiran. Odsotnost nadrealizma boli. Kakšne bi lahko bile naše družabne fantazije? So pravniške domislice, kot so ustvarjalna skupnost in zadruga, vse, kar nam pade na pamet? Očitno smo se ujeli v past ljubeznivosti, drsimo po površju, nasmetenem z vtisi in obvestili. Namišljena skupnost je na čakanju. Še huje, ta plehkost je brezšivna, ne opozarja na nevarnosti in sprevrčanja, ki jih prinaša. In zato smo potrti. Je možnost, da gre za izmišljotino, postala tehnološko neizvedljiva?

Namesto da bi ustvarjalno pozunanjili svoje notranje brodolome, potrebo po nenavadnosti projiciramo na počlovečene robote. Vse digitalno ni ne novo ne staro, a se bo, če uporabim Culpove besede, sprevrglo v katastrofo, kakor hitro bodo gladko dostopne usluge tragično propadle. Soočeni z omejenimi možnostmi posameznega področja se ne moremo poistovetiti s tragično podobo skupnosti, imenovane družabni mediji. Ne moremo nazaj k mysticizmu, pa tudi k pozitivizmu ne. Naivnega komuniciranja ni več – in zato jočemo.

Prevedla Dušanka Zabukovec